

UCHWAŁA

Dnia 12 grudnia 2019 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Krzysztof Strzelczyk (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Monika Koba

SSN Marian Kocon

Protokolant Bożena Kowalska

w sprawie z powództwa (...) Towarzystwa (...) S.A. w W.
przeciwko G. T. i A. T.
o zapłatę,
po rozstrzygnięciu w Izbie Cywilnej na posiedzeniu jawnym
w dniu 12 grudnia 2019 r.,
zagadnienia prawnego
przedstawionego przez Sąd Apelacyjny w (...)
postanowieniem z dnia 10 kwietnia 2019 r., sygn. akt V ACa (...),

"Czy skasowanie weksla przez przekreślenie, na podstawie § 90 ust. 4 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 lutego 2007 r. - Regulamin urzędowania sądów powszechnych (tekst jednolity Dz.U. z 2014, poz. 259), powoduje w świetle art. 1 w związku z art. 2 ustawy z dnia 28 kwietnia 1936 r. - Prawo wekslowe (tekst jednolity Dz.U. z 2016, poz. 160) oraz w świetle art. 101 w związku z art. 102 Prawa wekslowego, nieważność tego weksla?"

podjął uchwałę:

Przekreślenie weksla na podstawie § 90 ust. 4 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 lutego 2007 r. - Regulamin urzędowania sądów powszechnych (jedn. tekst: Dz.U. z 2014 r., poz. 259) przed zakończeniem postępowania, w którym został wydany nakaz zapłaty, nie wyłącza możliwości realizacji przez powoda praw z tego weksla.

UZASADNIENIE

Sąd Rejonowy uwzględniając powództwo (...) Towarzystwa (...) Spółki Akcyjnej z siedzibą w W. oparte na wypełnionym wekslu *in blanco* wystawionym przez A. T. a poręczonym przez G. T. wydał dnia 29 marca 2000 r. przeciwko tym osobom nakaz solidarnej zapłaty kwoty 867.622,62 złotych z odsetkami ustawowymi.

Postanowieniem tego Sądu z dnia 20 grudnia 2004 r. zostały odrzucone zarzuty pozwanych wniesione od nakazu zapłaty wydanego dnia 29 marca 2000 r.

Wobec uznania, że nakaz zapłaty jest prawomocny, w wykonaniu zarządzenia przewodniczącego wydziału w Sądzie Rejonowym dla W. z dnia 16 lutego 2011 r. wydanego na podstawie § 90 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 lutego 2007r. Regulamin urzędowania sądów powszechnych (jedn. tekst Dz. U. 2014.259 dalej jako r.u.s.p. z 2007), dokonano skasowania złożonego przez powódkę weksla przez jego obustronne przekreślenie na ukos kolorem czerwonym.

Postanowieniem z dnia 22 października 2015 r. Sąd Rejonowy na podstawie art. 395 § 2 k.p.c. uchylił postanowienie z dnia 20 grudnia 2004 r. o odrzuceniu zarzutów od nakazu zapłaty a następnie postanowieniem z dnia 9 marca 2016 r. stwierdził swą niewłaściwość i przekazał sprawę do rozpoznania Sądowi Okręgowemu w W., który wyrokiem z dnia 31 marca 2017 r. utrzymał w mocy zaskarżony nakaz zapłaty w stosunku do A. T. a uchylił go w pozostałej części i oddalił powództwo wobec G. T.

Sąd Okręgowy ustalił, że opisany weksel został wystawiony tytułem zabezpieczenia wykonania umowy leasingu zawartej przez powódkę z pozwanym A. T. W związku z brakiem opłat leasingowych powódka wypełniła w dniu 23 listopada 1999 r. weksel na kwotę dochodzoną pozwem. Kierując na podstawie tego weksla pozew przeciwko pozwanemu powódka odwołała się do art. 104 ustawy z dnia 28 kwietnia 1936 r. Prawo wekslowe (jedn. tekst Dz. U. z 2016, poz. 160 dalej jako pr. weksl.) zaś powództwo wobec pozwanej zostało oparte na treści art. 30 pr. weksl.

Jak przyjął Sąd Okręgowy, po wniesieniu zarzutów od nakazu zapłaty, spór z płaszczyzny prawa wekslowego przeniósł się na ogólną płaszczyznę stosunku

prawa cywilnego albowiem pozwani nie kwestionowali ważności samego weksla ale podnieśli szereg zarzutów ze stosunku podstawowego – umowy leasingu w tym zarzut przedawnienia roszczenia z tego stosunku, który okazał się skuteczny w odniesieniu do poręczycielki wekslowej.

Apelacje od wyroku Sądu pierwszej instancji wniosły obie strony, przy czym pozwany podniósł zarzut nieważności weksla w związku z dokonaniem przekreślenia. Według powódki, skasowanie weksla nie pozbawiło mocy prawnej tego dokumentu.

Sąd Apelacyjny w (...), do którego wniesiono apelacje uznał, że powódka oparła roszczenie wyłącznie na wekslu. Wobec tego powstało zagadnienie prawne budzące poważne wątpliwości odnośnie skutków przekreślenia weksla złożonego do akt postępowania nakazowego przed jego prawomocnym zakończeniem. Zdaniem tego Sądu, możliwe są dwa rozwiązania. Jedno sprowadza się do wniosku, że przekreślony dokument nie może być uważany za weksel. Drugie rozwiązanie - odwołujące się do uregulowanego w art. 96 pr. weksl. umorzenia weksla, które ma zastosowanie do uszkodzenia weksla w ten sposób, że nie da się ustalić jego istotnej treści, może prowadzić do wniosku, że jeśli nadal da się z łatwością ustalić treść weksla, to wierzyciel nie jest pozbawiony możliwości wykonywania uprawnień i nie ma potrzeby jego umarzania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Weksel to papier wartościowy, w którym inkorporowane jest abstrakcyjne zobowiązanie zapłaty sumy pieniężnej a możliwość jego realizacji jest ściśle związana z posiadaniem dokumentu. Dokument weksla własnego (a o taki rodzaj weksla chodzi) musi spełniać wymagania z art. 101 i 102 pr. weksl. pod rygorem nieważności. Dokument weksla musi zatem zawierać: nazwę „weksel” w samym tekście dokumentu, w języku, w jakim go wystawiono, przyrzeczenie bezwarunkowe zapłacenia oznaczonej sumy pieniężnej, nazwisko osoby, która ma zapłacić, nazwisko osoby, na której rzecz lub na której zlecenie zapłata ma być dokonana, podpis wystawcy weksla. Brak tych wymagań, stanowiących wyraz formalnej surowości weksla skutkuje, poza uregulowanymi w prawie wekslowym wyjątkami, nieważnością weksla.

Ścisłe powiązanie posiadania dokumentu weksla i jego treści z możliwością realizacji praw z weksla oznacza również, że na sytuację posiadacza weksla mogą wpływać inne okoliczności dotyczące dokumentu weksla. Między innymi zniszczenie dokumentu weksla albo jego uszkodzenie, może wyłączyć albo przynajmniej istotnie utrudnić realizację praw z weksla. Zmusza to posiadacza weksla do wszczęcia postępowania amortyzacyjnego z art. 96 – 100 pr. weksl., w wyniku którego weksel może zostać uznany przez sąd za umorzony a wszystkie prawa z weksla można wykonywać na podstawie orzeczenia sądu.

Zważyć jednak trzeba, że podstawą umorzenia weksla może być także jego uszkodzenie, które wyłącza ustalenie treści weksla. Pogląd ten przyjęty w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 24 maja 1929 r. (sygn. akt I C 394/29, nie publ.) jeszcze na podstawie art. 94 Rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 14 listopada 1924 r. o prawie wekslowym (Dz. U. 100.926) zachował aktualność na tle podobnego art. 96 pr. weksl. (zob. uzasadnienie uchwały Sądu Najwyższego z dnia 26 listopada 2009 r., III CZP 98/09, OSNC 2010/7-8/101). Sąd Najwyższy w wymienionym wyroku uznał, że nawet uszkodzenie weksla przez wydarcie podpisu wystawcy nie stanowi wystarczającej podstawy do umorzenia weksla i nie uniemożliwia uprawnionemu z weksla dochodzenia swoich praw w sytuacji, gdy wystawca przyznał fakt podpisania weksla.

Treść dokumentu weksla stanowi miarodajne źródło informacji dla uczestników obrotu odnośnie ważności i zakresu zobowiązań wekslowych. Z tego też względu formalna surowość weksla przenika na płaszczyznę wykładni weksla. W uchwale siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 29 czerwca 1995 r. (III CZP 66/95, OSNC 1995/12/168) przyjęto, że „treść zobowiązania wekslowego ustala się na podstawie tekstu weksla”. Formalny charakter zobowiązania wekslowego wprawdzie nie wyłącza obiektywnej wykładni na podstawie tekstu weksla wyrażonego w nim oświadczenia woli.

W związku z tym istotne znaczenie mogą mieć również przekreślenia, czy dopiski poczynione na dokumencie weksla. W piśmiennictwie wskazuje się, że wymazanie albo wykreślenie podpisu wystawcy, sumy wekslowej czy innego obligatoryjnego elementu weksla może prowadzić do jego nieważności. Oznacza to, że warunki z art. 1 i 101 pr. weksl. muszą być również spełnione na etapie

dochodzenia roszczeń wekslowych. Skutki niektórych przekreśleń na dokumencie weksla reguluje wprost ustawa. Zgodnie z art. 16 pr. weksl. przekreślone indosy uważa się za nieistniejące. Jeżeli trasat przekreślił przyjęcie przed zwróceniem wekslu, uważa się, że przyjęcia odmówił (art. 29 pr. weksl.), indosant, który weksel wykupił, może przekreślić indos własny oraz indosy następnych indosantów (art. 50 pr. weksl.). Istotny skutek prawny może wywołać przekreślanie całego dokumentu weksla, które może być także rozumiane jako sposób wyeliminowanie obligatoryjnych elementów weksla.

Ustawa wekslowa przewiduje również inne oznaczenia na dokumencie weksla okoliczności istotnych dla zakresu zobowiązania wekslowego. Zgodnie z art. 39 pr. weksl. w razie zapłaty częściowej trasat może żądać wzmianki o niej na wekslu i osobnego pokwitowania. Natomiast w art. 62 pr. weksl. przewidziano, że zapłatę przez wyręczenie stwierdza się pokwitowaniem na wekslu, oznaczając osobę, na której rzecz zapłaty dokonano.

Poza tymi dopuszczalnymi wzmiankami na wekslu pozostaje kategoria wzmianek poczynionych na wekslu nie wymienionych w ustawie, przy czym nie każda z nich ma wpływ na ważność weksla. Odnosząc się do tej kwestii w wyroku z dnia 26 kwietnia 2017 r. (sygn. akt I CSK 470/16, nie publ.) Sąd Najwyższy uznał, że dopisek o przyczynie wystawienia weksla nie wpływa na jego ważność.

Do powstania zobowiązań wekslowych osób podpisanych na wekslu konieczne jest wydanie dokumentu, które ma charakter umowny. Zależność między posiadaniem weksla a realizacją praw z weksla znajduje również potwierdzenie w licznych przepisach ustawy wekslowej. Z art. 16 pr. weksl. wynika, że prawnym posiadaczem weksla jest ten, kto ma weksel i wykaże prawo swoje nieprzerwanym szeregiem indosów. Zgodnie z art. 34, 38 i 43 pr. weksl. posiadanie weksla jest warunkiem wykonywania wszelkich praw wekslowych. Natomiast z art. 39 pr. weksl. wynika, że zapłata weksla powinna nastąpić za jego wydaniem. Każdy dłużnik wekslowy, przeciw któremu wykonywa się lub wykonywać można zwrotne poszukiwanie, może żądać, aby mu za zapłatą sumy regresowej wydano weksel, protest, tudzież rachunek pokwitowany (art. 50 pr. weksl.). Wreszcie według art. 62 pr. weksl. weksel i protest, jeżeli był dokonany, wręczyć należy płacącemu przez wyręczenie.

W związku z podniesionymi wyżej okolicznościami, wymaga rozważenia jakie skutki wywołuje urzędowe przekreślenie weksla dokonane na zarządzenie przewodniczącego wydziału sądu przed prawomocnym postępowaniem nakazowym, w szczególności, czy taka ingerencja w dokument weksla pozbawia go mocy prawnej, a tym samym czy pozbawia ona wierzyciela wekslowego możliwości dalszego dochodzenia praw z weksla w tym samym postępowaniu sądowym.

Umocowanie dla dokonania przekreślenia weksla było oparte na treści § 90 ust. 4 r.u.s.p. z 2007 r. Stosownie do jego treści, po zakończeniu postępowania dokumenty, na których podstawie został wydany nakaz zapłaty, takie jak: weksel, czek, warrant oraz rewers, na zarządzenie przewodniczącego wydziału, po skasowaniu przez przekreślenie, podlegają włączeniu do akt sprawy, po uprzednim umieszczeniu w zalakowanej kopercie, oznaczonej informacją o jej zawartości i kolejnym numerem strony.

We wcześniejszych rozporządzeniach wykonawczych do ustaw regulujących ustrój sądów powszechnych, w tym także w § 101 zd. 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 15 grudnia 1932 r. – Regulamin wewnętrznego urzędowania sądów apelacyjnych, okręgowych i grodzkich w sprawach cywilnych (Dz.U.1932.114.941) nie przewidziano żadnego szczególnego postępowania ze złożonymi do akt wekslami po prawomocnym zakończeniu postępowania. Wymieniony § 101 zd. 2 regulował ogólnie, że po ukończeniu postępowania sekretarz, wydając stronie złożony przez nią dokument prywatny, będący dowodem roszczenia, powinien na nim wymienić, z jakich akt dokument wydano, oraz zaznaczyć, iż na jego podstawie zapadło orzeczenie. W ten sam sposób należało zatem postępować ze złożonym przez stronę wekslem. Przyjmowane później rozporządzenia wykonawcze przewidywały podobne rozwiązania, aż do rozporządzenia z dnia 27 lutego 2007 r., które weszło w życie dnia 23 lutego 2007 r. i jego postanowienia obowiązywały do dnia 7 lipca 2015 r.

W kolejnym rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 25 czerwca 2015 r. Regulamin urzędowania sądów powszechnych (Dz.U.2015.925) w jego § 93 przyjęto, że weksle, чеки, warranty i rewersy, na podstawie których został wydany nakaz zapłaty w postępowaniu nakazowym po zakończeniu postępowania, na zarządzenie przewodniczącego wydziału, podlegają włączeniu do akt sprawy,

po uprzednim umieszczeniu na nich adnotacji określającej sąd, w którym toczyło się postępowanie, sygnaturę akt sprawy, z której je wydano, datę i sposób zakończenia postępowania. Dokumenty te przechowywane były w aktach w zabezpieczonej kopercie z adnotacją o jej zawartości i oznaczonej kolejnym numerem strony (ust. 1). Dokumenty, o których mowa w ust. 1, mogły być wydane po prawomocnym zakończeniu postępowania wyłącznie z adnotacją określającą sąd, w którym toczyło się postępowanie, sygnaturę akt sprawy, z której je wydano, datę i sposób zakończenia postępowania (ust. 2). Identyczne uregulowanie utrzymano w § 101 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 grudnia 2015 r. Regulamin urzędowania sądów powszechnych (Dz.U.2015.2316) jak również w obecnie obowiązującym § 127.1 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 czerwca 2019 r. (Dz.U.2019.1141).

Regulacje przyjęte w § 90 ust. 4 r.u.s.p. z 2007 r., które obowiązywały w okresie od dnia 23.02.2007 do dnia 7.07.2015 r. były poddane słusznej krytyce, jako niedostosowane do rozwiązań prawa wekslowego. Podkreślano, że niezbędne jest dopuszczenie wydania przez sąd weksla powodowi na jego żądanie zarówno po formalnym zakończeniu postępowania (odrzućcie pozwu, umorzenie postępowania), jak i po merytorycznym zakończeniu postępowania, nie tylko procesowego ogólnego, ale i nakazowego albowiem wierzycielami wekslowymi i dłużnikami na podstawie tego samego weksla może być wiele osób pozostających w specyficznych wzajemnych relacjach, determinowanych przystosowaniem weksla do obiegu. W niektórych przypadkach formalnego zakończenia postępowania, po usunięciu przeszkód, które uniemożliwiały wydanie merytorycznego rozstrzygnięcia powód może ponownie wszcząć proces o zapłatę na podstawie tego samego weksla. W razie zaś merytorycznego zakończenia postępowania potrzeba wydania weksla powodowi może wystąpić w szczególności wówczas, gdy uprzednio pozwano tylko niektórych dłużników wekslowych, którzy odpowiadają solidarnie wobec posiadacza weksla (art. 47 pr. weksl.). Potrzeba wydania weksla może ujawnić się także po zakończeniu postępowania wyrokiem oddalającym powództwo, który nie został oparty na zarzucie wspólnym wszystkim dłużnikom wekslowych (art. 375 § 2 k.c.). Potrzeba wydania powodowi weksla po merytorycznym zakończeniu postępowania wystąpi również w razie zażądania przez dłużnika

wydania mu weksla za zapłatą sumy wekslowej; jego żądanie może być uzasadnione w szczególności przysługującym mu roszczeniem regresowym.

Okoliczności faktyczne sprawy, na których tle powstało przedstawione zagadnienie prawne, zawężają jednak zakres niezbędnej odpowiedzi do skutków bezpodstawnego, urzędowego przekreślenia weksla w postępowaniu, które toczyło się dalej na podstawie tego samego weksla, przeciwko tym samym dłużnikom wekslowym.

Z dotychczasowych rozważań wynika, że uregulowane w ustawie wekslowej przekreślenie na wekslu może być sposobem na wywołanie określonych skutków prawnowekslowych. Przekreślenie w innych przypadkach nie wiąże się ściśle z wymaganiami ważności weksla, ale z jego wykładnią. Przykładowo, przekreślony podpis wystawcy weksla może nadal być czytelny i może pozwalać na wskazanie osoby podpisanej. Tym niemniej w zależności od tego, kto, kiedy i jakim celu dokonał zmian na dokumencie weksla może ale nie musi prowadzić do wniosku, że podpis wystawcy został pozbawiony skutków prawnych. To samo można odnieść do przekreślenia pozostałych elementów weksla.

Przy ocenie prawnej tego zdarzenia należy mieć na względzie, że do przekreślenia weksla doszło na skutek zarządzenia organu państwowego pozostającego poza stosunkiem wekslowym wydanego na podstawie § 90 ust. 4 r.u.s.p. z 2007 r.

Regulamin ten został wydany na podstawie delegacji zawartej w art. 41 ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz. U. Nr 98, poz. 1070 ze zm.) Z jego treści wynika, że Minister Sprawiedliwości został upoważniony do uregulowania: wewnętrznej organizacji i porządku funkcjonowania sądów; porządku czynności w sądach, porządku urzędowania organów sądów i wykonywania zadań sędziów pełniących funkcje kierownicze, toku czynności administracyjnych w sprawach należących do właściwości sądów, dopuszczalnych systemów i rozkładu czasu urzędowania, szczegółowe warunki udostępniania pomieszczeń dla uczestników postępowania, świadków i innych osób przebywających w sądach. Wszelkie materie, o których mowa w art. 41 § 1 u.s.p., obejmują sferę administracyjnej działalności sądów, w tym sposób udostępniania akt sądowych i dokumentów z akt. Z § 90 ust. 3 r.u.s.p. z 2007 r.

wynika zakaz wydania weksła, na którego podstawie został wydany nakaz zapłaty. Przekreślenie weksła stanowi jedynie czynność techniczną oznaczającą wykorzystanie weksła w związku z zakończonym postępowaniem sądowym. Tak należy rozumieć zamiar prawodawcy, który potwierdzają także wydane później na podstawie tej samej delegacji ustawowej regulaminy urzędowania sądów powszechnych.

Poza tym przytoczona delegacja do wydania rozporządzenia wykonawczego nie uprawnia do stanowienia norm o charakterze materialnoprawnym odnoszących się stosunków wekslowych (zob. też uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 13 października 2010 r., III CZP 64/10, OSNC 2011/3/26, postanowienie z dnia 14 stycznia 2016 r., IV CZ 68/15, OSNC-ZD 2017/3/45).

Jeśli zatem postępowanie sądowe nie zakończyło się a mimo to doszło do urzędowego przekreślenia weksła, czynność ta nie ma wpływu na dochodzenie praw z tego weksła w toczącym się dalej postępowaniu sądowym.

W takiej sytuacji wszystkie mające wpływ na ocenę skutków przekreślenia weksła okoliczności są jasne, jednoznaczne. Przekreślenie zostało dokonane w określonym dniu, na zarządzenie przewodniczącego wydziału w sądzie, przed którym toczyło się postępowanie nakazowe na podstawie weksła.

Z tych wszystkich względów Sąd Najwyższy podjął uchwałę, jak na wstępie.